

Химическ промышленостин делгрлтиг, нег үлү синтетическ материалс болн эн материалсас оln-амтнā некврин, оln-амтнā эдл-ахун керглгч изделий гаргългьиг түргдүлхин тускар

1958 джилин майин 6-д, КПСС-н ЦК-н Пленум деер үр Н. С. Хрущевин кесн доклад

(Цаарандкнь. Эклшнь 97-ч, 98-ч номерт).

Синтетическ материалмуд тосхлгд икар орцуулгдх зөвтā. Тосхлтиг улм цааранднь индустриализац кех эргъ эн бгхмн, тосхлтин кōдлмшин чинр бōдлүлх, күнд кōдлмш гингрүлх, тосхлтин үниг багърулх аргъ бгх.

Гермүд тосхлгъна кергт болн сән чинртā мебелъмүд кедж гаргългъна тōлād модна зоргъсар болн модна волокнсар есен плитс, фанери болн столлярн плитс кедж гаргългън зōвār икдүлгдхмн. Тосхлтин материалмуд олзлгън цуг негл джилд 12 сай улу кубометр кōрдсн мод сольх аргъ бгхмн.

Пластическ массас санитарн-техническ оборудованьс, ус гуулгдг трубас болн нань чигн юмсуд белдгддх кегдхмн. Ус гуулгдг трубасиг пластическ массас кедж гаргългън дегд амр болсн деерāн, заводской условийд бāйтхā, нам багъ агрегатл кимд болнā. Ода бāях тоогъар болхла, зāрм орн-нутгудар комбинировани машин кōдлжāдг чигн, тер машинд нүк малтад, йовн-йодж трубас кегъāl, трубас тāвдг линийс кедг чигн. Иим трубасин ик чинрнь—тедн килвр боллт бāйнā, ташр хамгин ах чинрнь—тедн зеврхш, норсн цагтан үрхш, догрнь усн орсн бийнь хамхрхш.

Пластическ материалмудин кимд сортаснь авад тосхлтин техникд орцуулад, терзин рамс, дōрās, дōрāн халх моллуд, профильн детальмуд, ууд болн гер хоралдг материалмуд кедж болхмн. Шилин пластикудās бат, гийгн болн зеврдг уга, үрлтан уга кровль кедж гаргълж болхмн.

СССР-т гермүд тосхлгъна агъу-кемджāг оньгт авад, тосхлтин техникд оln-зүсн āнъг пластмасс орцуулгън арвад миллиард арслнь āрвлх аргъ бгх, детальмуд кедж белдгъг болн түүг цуглуулгъна күнд кōдлмшиг гōнъгрүлдж, тедү мет кеерүлдж кедг кōдлмшин чинриг ясурулх.

Химическ промышленостин шин халхсиг делгрүлхār темдгдлжāх программин куцāхин эркд искусствени болн синтетическ волокно гаргългъна күчиг 4,6 холван икдүлх, пластическ масс болн синтетическ смола гаргългъг—8 холван икдүлх, синтетическ каучук гаргългъг—3,4 холван икдүлх болдж хālāгдджāнā. Энунā тōлād, 1958—1965 джилмүдт химическ промышленостьд болн семрү отрас-

льмудар 257 предприятие тосхлгд хуврāгдх болдж темдгдлгдв, тер тоод урднь кехār эклчксн 37 предприятие тосхлгд дуусх, 120 шин предприятие тосхлгд дуусад кōдлгх, ода кōдлжāх 100 предприятие икдүлх болдж темдгдлгджāнā.

Деер заагдсн заводмуд тосхлгънд болн икдүлгънд тедн оборудованьс келгънд, бас тедү мет, дамштин кōдлмш делгрүлгънā залгъдулдж кех мероприньс куцāхин тōлād капиталн тосхлгд гидж 100 миллиард улу арслнь мōнъг гаргълхмн гидж хālāгдджāнā.

Урмүд! Синтетическ волокно, пластическ масс, каучук болн нань чигн материалмуд кедж гаргългъар йир оln предприятие тосхлгъ эклгън проектд хālāгдджāхиг талин үзлжāцхāнā. Тосхлтин эклжāх делгриньсиг чикār, кергтā газрмударнь эвинь олж тосхл тōрт оньган бгтхā гидж эн маниг закджана.

Эн заводмуд тосхлгъг нефть гардг райодар, нефть эд-бод кедг промышленость делгрсн райодар, бас тедү мет, химическ промышленость делгрсн райодар тосхлгд сән болхмн кевтā. Нефть дахдж гардг газ, нефтиг эд-бод келгънā гардг газ, газрин брин газ, коксохимическ болн газоторфосланцевый промышленостин продуктсин хамгин ик чинртā болн хамгин кимд сырьс комплексн кевār олзлх аргъ бгх.

Тиим ик чилшго кōрнь бāях газрмуднь Российск Федерац, Украинск ССР, Азербайджанск ССР болн Узбекск ССР болджāхн медгдг биший.

Деер заагдсн республикар ик-ик кесг оln тосхлгд делгрүлгдх зōвтā. Болв тиим болдг болв чигн, эн иим чинртā цуг государствени керг болджāх, синтетическ материалмудин промышленость делгрүлгънд наадк союзн республик государствени иим тōрт орлцшго гиджāх уг биш. 1958—1965 джилмүдт ямаран предприятие, ямаран райодар тосхлгдхн КПСС-н ЦК-н болн СССР-н Министрмудин Советин токтāврин проектд заагдджана.

Урмүд! Пластическ масс, синтетическ болн искусствени волокно, синтетическ каучук болн нань чигн химическ продукт гаргългъ шулуугъар делгрүлгънā тōрмүдиг диивртāгъār куцāлгън,—тосхлгд чикār бурдāлгънāс болн тосхлтин организацсин, совнархозмудин, республиксин Министр-

мүдин Советсин гардачвр ягъдж оньган бгнā, шин предприятие болн химическ минь ода кōдлжāх предприятиесиг улм цааранднь делгрүлгънд партийн органс болн тер гардачвр ягъдж оньган бгнā, минь түүнās медгдхмн.

Сул цаг күрлг минь эн тōрт багъар оньган бгдг саам бāйдг билā. Химическ промышленость делгрүлгънд гидж гаргълж бгдг мōнъгнъ, эн иим ик оln-амтнā эдл-ахун ик чинртā халхсиг шулуугъар делгрүлгънā ирлцнъгъу биш, багъ болдг билā. Эннь багъ гисн кевтā, түүнās дахла нам эн кергт гидж гаргългдсн мōнъгиг йиринā брāлинъ гаргълг билā.

Химическ промышленостин предприятиесар капиталн тосхлгтин зура эн джил, 1957 джил илār куцāгдсн зура деер 68 процент немгдв. Капиталн мōнъг гаргългъг дарук джилмүдт чигн түүнās икар гаргълхмн гидж темдгдгджāнā. Иим агъу-ик кōдлмш куцāхин тōлād чидлāн āрвлго, зүтклж кōдлгън бол сән белдвр кергтāнъ мел ил мелгдджāнā.

Химическ промышленостин предприятие тосхлгън, эдниг куцāлгънд цуг чидлāн негдүлж, цуг кергтā хамг материальн кōрнъгāн тāвх эркин чинртā, түрүн болдж кегдх государствени агъу ик чинртā тōр гидж партин Центральн Комитет болн Советск правительств хālāджāцхāнā. Минь эн кергт гидж энүг куцāлгънд тосхлтин ик күчтā болн монтажн трестмүд болн управленъ шулуугъар орцуулх кергтā. Иигдг кехлā тосхлтин болзг зōвār хасгдсн.

Сүл 4 джилд минь эн халх кергār ик кōдлмш кегддх, куцāгдсиг, советск оln тосхачвр чинрārн ягъдж бссиг одахн болсн Цусоюзин тосхачврин совещанъ үзүлв. Химическ шин предприятие тосхлгъна болзгиг улм цааранднь хаслгънд тосхачвр эврāннь чиклврāн орулх гидж ицджāнāвдн.

Тосхлтин зурад болн мōнъг гаргълж өглгънд, тосхлгсиг тетклгънд бāях ик дуту-дундсиг нег мōслдж уга кех кергтā. Тосхлтин монтажн организац батлгъар совнархозмуд мероприятие кедж, түүг куцāцхāх зōвтā. Теднā производствени базмуд батлх кергтā, тосхлтин механизмār болн кōлгн-күчār теткх кергтā, кōдлмшчинрин болн инженерн-техническ кадрмуд диглдж батлх кергтā.

Синтетическ материалмуд кедж гаргългъар болн эд-бод

келгъār химическ предприятие тосхлгъна ик программ куцāлгън болн тедниг цагланъ эдлврт оруулгън 1957 джилинлā дүнъцүлхд 1965 джил химическ, технологическ болн дōнъ болгч оборудованьс гаргългъг 3 холванас чигн давуугъар икдүлхтā гидж манас некджāнā.

Химическ болн нань чигн промышленостин отрасльмудин предприятие тосхлгдсас ордж ирдг болд, арматурмуд гаргългъг нег үлү икдүлх кергтā. Болд, арматур гаргългъг 8—9 холван икдүлхмн гидж хālāгдджāнā.

Химическ промышленостин тōлād оборудованьс белдлгъār предприятиесин производствени базмуд улм икар өргджүлдж-делгрүлх кергтā болдж гарчана. Эн кергин тōлād 14 шин завод тосхлгд, тедниг кōдлгүлх, химическ маши тосхлгъна, искусствени болн синтетическ волокнон тōлād арматурн, компрессорн болн насосн заводмудин тōлād 42 завод тосхлгд, хуврāдж дуусхмн гидж хālāгдджāнā.

Ода кōдлжāх маши тосхлгъна заводмудин зāрмснъ химическ маши тосхлгъ кехмн гидж темдгдджāнā, бас тер мет эн кергин тōлād харслтин промышленостин предприятиесин производствени күчн-чидлиг олзлхмн гидж темдгдджāнā.

Химическ промышленостин түргār делгрүлхин тōлād хамгин ахр цагин болзгт оборудованьсин йир оln конструкц кедж гаргълж, тедниг кедж гаргългъ дасдж авх кергтā болджана. Производителностārн, āрвлгъārн, автоматизац келгъārн бдгā цагин некврмүдиг теткдж чадг, сән кевкецārн ирлцнъгъу болдг тиим машинд, аппаратс болн оборудованьс оллгъг теткх кергтā. Процессиг автоматизац келгънā оборудованьс гаргългънд онц оньган бгх кергтā болджана.

Производствени процессиг автоматизировать келгън техническ прогрессин хамгин ах чинртā кōдлмшмүдин негнъ болджана. Эн, электрификац мет бас производствени процессиг шинār кех, күч-кōлснā гаргълтиг улм икдүлх аргъ кōдлмш кеджāх улет āамшг уга болдгиг болн кōдлмшчин күчн-чидл гингрүлх аргъ бгнā. Тасрхан уга технологическ процесс болдг газрг автоматизацин сән нильчнь ил үзгднā. Эн туст болхла, металлургическ, нефтār эд-бод кедг болн нань, промышлен-

ностьлā зерглād, оln-амтнā эдл-ахун хамгин сән белдвртā гиснъ химическ промышленость болджана.

Минь энунд, химическ промышленостьд технологическ процессиг йир икар автоматизировать кедж болхмн билā. Болв тер бийнь зāрм производствиг автоматизировать келгънā кемжāн ода бийнь бас ик хол татг болдж гарчана. Химическ промышленостин предприятиесин кōдлмшчинрин зōвār ик зунъ ода бийнь операцсиг гарар кенā, тер кōдлмшиг амрар автоматизировать кедж болхмн.

Урмүд, производствени процессиг автоматизировать келгъгиг түргүлх цаг ирчкв. Зāрм агрегатс болн операцс автоматизировать келгāсн бүкл цехмүд, технологическ процессмүд болн предприятиесин бүклднъ автоматизировать келгънүр орх кергтā.

Цуг эн хамг манд негл күслин тōлād—коммунистическ обществ тосхлтин тōлād кергтā. Мууртлан, цуцртлан кōдлг күнд күч-кōлсн бийнь бийārн манд буурч одсн бāйнā. Күч-кōлснā кедж гаргългън зōвār ик болв, гийгн болв чигн, болв тер бийнь мана промышленостьс ода бийнь гарар кōдлмш келгън бāяцхāнā. Гарар келг кōдлмшиг машингār келгдг кегъād, производствд бāях күн тер машиндиг залдж кōдлгд, түүнд болджāх технологическ процессиг чикār кегдджāх угагъинъ хālāдж шиндлгдгār кех кергтā болджана.

Урмүд! Мана промышленость ода деерāн ик бōдāн кемжāнд бāйнā, тер кемжāнъ гилмн болхла, химическ промышленостин шин предприятиесиг ик бōдāн чинртā оборудованьсār теткдж чадх кемджāнд бāйнā. Болв, темдгдсн программан куцāхиг шулуудлхин эркд, бидн ода деерāн бāйдлнь, юмна түрүнл Германск Демократическ Республикин Чехословацк Республикин, Польшк оln-амтна Республикин, Венгерск Оln-амтна Республикин правительствлā, наадк чигн социалистическ республиксин правительствлā иньгдг нег-негнāдн дōнъ-сельгāн бгдлхин тускар куунддж авхла сән болх бāйдлтā. Тер юнъгд гихлā, эн орн-нутгудар зāрм саамд, промышлени предприятиес кедг кōдлмш татг болджāх учрар, улу чидлтā кевтā, нег улу зер-зевс кедгāн дасдж багърулсн деерāн, зертā-зевтā чидлāн багъ-

(Цаарандкнь 2-ч халхд).

(Экляцн 1-4 халх).

рулсн учрар, даяна продуц кедж гаргьдг заводмудар тинм кучн-чидл элвг болджах баядла. Тер толад, ах-ду орн-нутгуд мана даалгьврнг дур-лдж авх, мана даалгьврмуд теднд чигн олзта болх гидж би санажанав.

Болв социалистическ орн-нутгудт даалгьдях зуг ганц хн тер даалгьврарн хандж баяхмн биш. Ахр цагин бол-згт манд йир ик оборудо-ваньс керггя болх, тедниг шинэс проектировать кегяд, кедж гаргьх керггя болх. Эн оборудованьсин зармсиг капиталистическ орн-нутгудас чигн хулдаж авхла, юна турунд, Америкн Соединенн Штатс, Германас болн Англис хулдаж авхла сан болхмн билэ.

Тинм хулд кооридан кехлэ теднд чигн олзта, манд чигн олзта болх билэ. Советск Союз болхла, шин оборудованьс кедж гаргьлгьнг даслгьнд болн проект келгьнд улз цаг урлг уга, химическ шин пред-приятьс тосхлгьна программг шулуугьар куцайлгьнг теткх аргь авх билэ. Дакад болхла, США болн капиталистическ наадк орн-нутгуд збвэр ик даалгьврмуд авх билэ, тер цагт кбдлмшчирнь кбдлмштэ болх билэ. Йиринэ промыш-ленникудин бийсьн чигн бас ик олзта болх билэ.

Американск промышленни-кудлэ, улгуринь келхлэ, Фор-дла, Дженерал Электрик, Ин-тернейшенел Харвестер мет тийм ик американск кампань-сла даянас урд бидн сан таа-лта баясиг сана орулдж келх керггя. Улгурнь, 1931 джил США-с Советск Союзин хул-ддж авсн эд-таврин ун ода баях унэр 600 сай доллар ша-ху курсиг келв чигн болад баяхмн. Соединенн Штатсн газаран гаргьлж хулдг цуг машин болн оборудованьсин 40 процент шахугьинь тингхд Советск Союз хулддж авдг билэ, эмериканск маши тос-хлгьна продукцияг хамгин ик-яр хулддж авдгнь тингхд бид билэвдн.

Запади Германа промышленн предприятьслэ, улгуринь кел-хлэ, Круппан фирмла цагтан бас коммерческ сан таарта баялавдн. Оборудованьс ору-лдж бгльгьяр английск зарм фирмс чигн даалгьврмуд авч куцайджалэ.

Пластическ масс болн син-тетическ волокно гаргьлгьнг элвджулх кергуд куцайлгьнд тусан кургяд чигн баях газад-ин орн-нутгудин ученс, инже-нермуд, изобретательсьмуд болн практикуд манд ирдж кб-длхлэ бидн бас ик таастагьяр збвэрхадн белмвдн.

Капиталистическ орн-нутгуд-ла коммерческ залгьлда дел-груулгьнг Советск Союз хад-жгьр гиджяхш. Мана халай-цлэ эн хамг нам торуи сбруд биш. Бидн зерглад цугьяр товкнун баяхдан дуртавдн, сан-муугьин туск зүткйдан болхла, альк нег стройин кен саны, кень муны, товкнун дорлданд медгдх. США-с, Запади Германас, Англияс болн капиталистическ наадк чигн орн-нутгудас заказ авгьнд манд олзта биш болх гих баяд-лгьяр, авсн цагт бидн туугьарн

капитализмиг дбнъндях бол-лдж гархвдн гих баядлгьяр зарм улс келад чигн баяхмн. Эн уурмудин збв биш.

Бидн ленинск авч-барцга баянавдн, хойр систем—капи-талистическ болн социалисти-ческ систем баясн цагт бая-дханавдн,—тер хойрин коор-идк экономическ залгьдан нег негидан тустагьяр делгрх цагт бидн баянавдн.

Уурмуд! Химическ промыш-ленностин шин предприятьс тосхх программ куцайлхрн оборудованьс бгхлхрн комп-лексн кевэр бгльгьнд хамгин ик оньган бгх керггя. Эн тос-хлтин болзг хаслгьнд ик

IV. Научн-шиндлгьлгьнэ кбдлмш бурдальгьнэ зарм тормуд

Химическ промышленностин цаарандк делгрлт, нег улз полимерн материалмуд—искус-ственн болн синтетическ во-локно, пластическ масс, син-тетическ каучук—икдуллгьн бдгэ цагин технологиин болн химическ продукт кедж гаргь-лгьна шин эв-аргь болдж ор-лцуллгьна улд зуг кедж бол-хмн.

Эн Пленумд белдлгьнлэ зал-гьу партян Центральн Коми-тет научн-шиндлгьлгьнэ болн проектн институтсин, конст-рукторск бюросин, химическ болн машин тосхлгьна пред-приятьсин, зарм совхозмудин болн баярн газрин партийн организационн кбдлхчирин со-вещань келэ. Химическ про-мышленностин делгрлтгиг ягьдгь тургдлулхн туск тор эн Пленум деер тавдгь куун-дгв. Промышленностин учен улс болн кбдлхчир кесг чир-тэ селвгуд бгхцях, эн тор-муд хагьлхд тер селвгуд манд дбнъ-тусан кургьмн.

Химическ халхд научн-шин-длгьлгьнэ болн дамшлтин кбдл-мш цуг чидлрн делгрлгьлгьн гатлгьн ик чинртэ гидж совещань деер чикяр темдгьлж келгдв. Полимерн шин мате-риалмуд гаргьлж авлгьяр теоретическ шиндлгьлгьнэ болн дамшлтин кбдлмш цаарандк брг-дулл уга, теруилхрн хамдан фи-зикин болн химин шин куцлтс тулгьн кургьд олзлг уга баялж, темдгьлс тормудиг куцайд болшго.

Наукин советск уулдхчир болн инженермуд-химикуд нар-т делкэн химическ наукин болн техникн делгрлтд ик деман кургьцхала. Мана учен улс химическ наукин кесг халхсарнь шин хаалгь татсн. Академикуд Лебедевин, Зелен-скин, Фаворскин болн Кур-наковин бичсн дектрмуд заах-ла чигн эн медгьдханэ. Нарт делкяд турун болдж химическ продукт кедж гаргьлгьна бдгэ цагин технологическ эв-аргьс мана орн-нутгт белдгьдгь кегдсн.

Теруилхрн хамдан, СССР-т химическ наукин делгрлтин цуг кемджанэ ббдэн болдг болв чигн, теруна зарм халх-сарнь збвэр хоцрлт бас бая-хиг медх керггя. Эн турун болдж искусствени болн син-тетическ волоконн, пластическ массин халхсар баянэ.

Наукин болн техникн эн халхсар мана хоцрлтин эркн учрнь — научн-шиндлгьлгьнэ

чинртэ болх, тер мет бас тосхлтин-монгажн кбдлмшин униг кимдрулх, хамг зусн геесдрлт багьрулх керггя.

Тосхлтин униг багьрулхн кергт заводмуд тосхлгьна проекти-сметн документ цаглари, сан чинртэгьяр келгьн бас ик нилчтэ болхмн.

Химическ промышленно-стин предприятьс тосхлгьна ик программ куцайлгьнэ тблэ ноолдан болн тер предприят-син саянар ясрулгьсн оборудо-ваньсар агслгьн партийн, советск болн эдл-ахун органи-зационн гол оньгнь баях збвта.

IV. Научн-шиндлгьлгьнэ кбдлмш бурдальгьнэ зарм тормуд

болн дамшлтин кбдлмш бурд-альгьнд баях ик дугу-дундгь баянэ, эннь тегад гаргьлж бгсн мбнги болн учен улс-ин кучлгьлгьнг тустагьяр олз-лхиг багьрулна.

Химическ промышленностин научн-шиндлгьлгьнэ институт-сар кесг миньгьн научн кб-длхчир болн талдан чигн спе-циалистр кбдлджяхана; научн кбдлмш кехд джил бол-гьн кесг зун сай арслэ гар-гьлж бггднэ. Кермдхэн эн куч-чн-чидлиг болн мбнги эвинь олдж чикяр олзлсн болхла, эркн гол тормуд улм куцлт-тэгьяр хагьлгьд баясн.

Зарм институтсин тематикуд эркн-гол тормуд йилгьдгь онц темдгьлгьлхш, кучн-чидл болн мбнги кесг олн темсар, зармдан нам эркн бачм темсар зулгьдгь тарагдла. Улгурнь, синтетическ каучукин научн-шиндлгьлгьнэ институтин ла-бораторий спиртэс каучук гаргьлж авхин тблэд катили-затор яслгьяр, каучук гаргьлж авлгьна эн эв-аргьяр хуучрлж олсн болн шин эв-аргь дорхнь экономическ тус уга болвчн, 10 гар джилд кбдлв. Эн лабо-раторин кбдлхчир кесг джи-лин эргид, специалистнриг тингдгь олзлгьлгьн буршадж, тедниг синтетическ каучук кедж гаргьлгьна техникд болн экономикд уралан кегдсн ик ишкдлн болгч—нефтин газмудас каучук гаргьлж авлгьна эв-аргь белдгь кехур орулхмн гидж селвг бгцхях.

Зуг 1956 джилд химическ промышленностин Министер-ств эн уурмудин сув-селвгуд-лэ збвэрв.

Научн зарм учрежденьс болн учен улс промышленно-стин некрвмудэс заагта, зал-гьлдан уга баянэ, тегад орн-нутгт кесг джилмудт ю чигн бгхш. Зарм кбдлхчир кесг цагтан хуучрлж одсн кбдлмш кеханэ, наукад шин хаалгьс хаядгь олх кбдлмш кечхяхш.

Научн шиндлгьлгьнэ ин-ститутсин кбдлмшин туснь не-вчк татг болдг учрнь—теднэ уулдврмудиг муугьяр бурдаль-гьнэс кблтэ багьрна, тедн зуг олн зусн кбдлмшиг зерг кедгэс кблтэ багьрна, тернь тегад, специалистнриг эв-эвнэ тавдгь кбдлгь эс чалгьнуур авч ирнэ, аш сфудлнь кеджях кергтан оньган эс бгльгьур, кбдлмштэн даавр уга боллгь-нур авч ирнэ.

Дамшлтин кбдлмш келгьнэ болзг нег улз хооран саагдгь,

хашнэгьднэ. Кесг институтсг дамшлтин базмуд уга, керм-дхэн тинм базмуд баясн газ-рмудн ода хулдгьд эд-таврин продуц гаргьлгьнд зармдан кбдлхчянэ.

Химическ промышленностин Министерств научн-шиндлгь-лгьнэ институтсин кбдлмшиг улгурнь шуудж халайхш, эркн керггя даалгьврмуд. Куцайл-джях угагьинь шуудж халай-хш, институтсг керггя хамга-рнь дбнъ болхш. Терунас дав-ругьяр, Министерствин зарм кбдлхчир гардлжасн халх кб-длмшиннь техникеск делгрлтд тесдгь болшго салнь-самгьл-гьван гаргьна. Улгурнь, хими-ческ промышленностин делгр-лтд агьу ик чинртэ болгч газрин брин болн нефтин га-зас гаргьлж авдг ацегилен гаргьлж авлгьна кбдлмш ягьдгь кегдсиг авад халай. Министрин дарукс уурмуд Новиковин болн Фроловин бийстэн даалгьсн керггь салнь-цалднь йовлг гаргьсна ашд, эн агьу-ик кбдлмш химическ промышленностин Министер-ствин 3 ах управленьсар 10 джилэс улз „эргдгь-йовлж“ шиндлгьлгь кегдв. Минь тер цагла, Румыньд химическ промышленностин кбдлхчир эн кбдлмшиг манас хбдн эк-ляд, манд-дорхнь татг аргьта болсн бийнь, эн кбдлмш кел-гьгь шулуугьяр олдж авад, ода манд техникеск дбнъ-нбкдэн кургьдханэ, турунднь бидн теднд ханлт бргдханэвдн.

Синтетическ материалмудла залгьлдсн научн тормуд гар-гьлгьнд болн тууг кбдлмшт орлцуллгьна тормудт СССР-н наукин Академий чигн тат-гар оньган бгнэ гидж бас келх керггя.

Научн-шиндлгьлгьнэ кбдлмш делгрлгьлгьнэ болн химическ продукт кедж гарлгьлгьна тор учен улсин болн инженермуд-дин бмн зогссн баянэ.

СССР-н наукин Академик, союзн республиксин наукин Академсин болн ах сургьулин завеленьсин кех, хооран саагь болшго тормудин негнь гидж, ббрхн джилмудт эн халх кбд-лмшарн нарт делкяд кблтгч орм эзлгь болдгар физикин болн химин шин куцврмудиг орцуулж полимермуд болн исхонд материалмудин халхар теоретическ болн научн-шин-длгьлгьнэ кбдлмшиг делгрл-лгьн гидж тоолх керггя.

Полимермудин халхар ббр-хн джилмудт хамгин ах тор-муд хагьлдж куцайхин тблэд эркн чинртэ материалмудин халхарн кбдлджях научн-шин-длгьлгьнэ институтсин, отра-сльмудин болн заводмудин лаборатормудин бмн йир ик тормуд зогссн баянэ.

Научн-шиндлгьлгьнэ кбдл-мш бурдальгьнд болн наукин шин куцврмудиг производствд орцуулгьнд бдр болгьн оньган бгтхэ гидж СССР-н Госпланас, химическ промыш-ленностин Министерствэс, РСФСР-н, Украинск ССР-н, Азербайджанск ССР-н болн наадк чигн союзн республиксин Министрмудин Советму-дас, бас теду мет СССР-н Министрмудин Советин Госу-дарственн комитетэс негд-джанэ.

Научн-шиндлгьлгьнэ базму-

диг збвэр бргдудж икдхкин тблэд, научн-шиндлгьлгьнэ кб-длмшин кемдгьг икдулгьла бргдгьлхн тблэд, синтети-ческ материалмудиг кедж гар-гьлгьна болн дасдгь авлгьна эв-аргь саянар даслгьна болз-гуд багьрулдж хаскин тблэд 1958—1960 джилмудт нау чн-шиндлгьлгьнэ учрежденьсиг олдхк болж темдгьлгьдханэ.

Экономическ райоулар кегдгьд, нег улз ур онц халхсар научн-шиндлгь-лгьнэ институтсин кбдлмш тулг гол пунктнь болдж тарх збвта предприятьсар, цент-ральн заводской лабораторму-дар хаяврн кбдлмшин кем-джгь цуг центрнэ икдулх керггя. Лаборатормуд кех кбдлмшин болзгиг збвэр хаслгьнур эн авч ирх збвта, теду мет бас дамшлтин кбдлмшин болзг хасх збвта.

Уурмуд! Синтетическ мате-риалмуд делгрлгьлгьяр темдгь-сн программ тургьр куцайлгьн кбдлгь амгьсэс, туслэнь эн кер-гьр кбдлх улгьс медгьдхнь мел-чик.

Научн-шиндлгьлгьнэ болн проектн институтсин кбдлхчир, конструкторск бюрон, дамшл-тсин заводмудин кбдлхчир промышленн предприятьс болн тосхлтин организационн кбдлхчир даалгьврмудан цаг-лан болн ббдэн сан чинртэ гьяр куцайлхн урмдга болтх гидж теднэ ун-шангь бгльгьнг дакнас халайх болдж темдгьл-гьдханэ. Сан чинртэ, хамгин унтэ тоот тормуд хагьлсн, научн шиндлгьлгьнэ болн дам-шлтин кбдлмш кедж куцайл-гьд, тегад тер кесн куцайсн кбдлмшинэ ашиг промышлен-ностин орлулсн, кучн-чидлиг цаглань производствд орулсн болн тууг кедгиг цаглань дасдгь авсн, конструкц кедж гаргьснд болн тбрун шин обо-рудованьс, машин болн авто-матизац кедг эв-аргь дасдгь авсн коллективст болн онц улсд мбр бгхмн гидж темд-лгьдгьдханэ.

Химическ наукад болн про-мышленностид йилгьнэ, гатл-гьн саянар кбдлсн кбдлхчир орденсар ачлхмн, эс гидж Социалистическ Куч-кблснэ Герой нер зуулгьхяр орулдж бгхмн гиджяхиг кен чигн бу-рушахн уга гидж санджанав.

Химическ производств сая-нар дасдгь авчхасн специали-стр болн кбдлмшчир мана орн-нутгт дала. Технологиче-ск, химическ шин нарн про-цессмуд кедж гаргьдгь гун-чомта гатлгьн сан кадрмуд манд баянэ. Химическ про-мышленностиг шулуугьяр делгрлгьлгьяр темдгьлсн кбдл-мшан куцайхин эркд шин кег-дэд эдлврт орулгьдгьдх химиче-ск промышленностид олн-амтнэ эдл-ахун наадк халхсас зарм специалистнринь авч ил-гьх керггя болдг баядлгя.

Полимерн материалмуд, по-лупродуктс болн тедниг эл-бод кедг промышленностин тблэд специалистнр белдлгьнэ кергь ясрул керггя, химическ маши тосхлгьна болн автома-тизац келгьнэ эв-аргьяр спе-циалистр белдлгьяр, эн кер-гин тблэд шин институтс, факультетс гаргьлж, бас теду мет ода кбдлджях ах сургьу-лин завеленьсиг ирлцгьгьу (Цаарандкнь 3-ч халх).

(Экзэнь 2-ч хаалд.)

халхарнь улм бодолджд делгрүүлж кергтэ.

Полимерн материалмуд гаргылгяр болн тедниг олт-амтнй эдл-ахуд орцуулгяр наукин болн техникин шин олд авсн тоот кдлмшлэ олт кдлмшчириг болн инженерн-техническ кдлмшчириг даньгин таньдуулджд, тедниг медулдждэ-хин эрkd, техническ заньглгяна болн дамшлтсан селвцц-керг саянар тавджд кеджэх кертэ, техническ литературмуд гаргылгяр улм элдждж кергтэ.

Химическ наук делгрүүлгяна тюрмудиг, синтетическ материалмуд кеджд гаргылгяна тюрмудиг болн шин эв-аргяр дасжд авлгяна тюрмудиг, продукт болн тедниг эд-бод кеджд тоот кдлмшиг мана гун цомтвр болн инженермуд хагьджд кудаджд чахд гиджд илжд болхмн.

Химин халхар теоретическ болн научн-шиндждлгяна кдлмшиг цуг кемдждгярнь делгрүүлгян—синтетическ материалмуд гаргылгяна мана орн-нутгт дбрхн джилмудас нарг делкән кдлтврч ормэзл аргь бгхднь магьд уга.

Обектн организацсин кдлмшчирин бмн ик даслгьвртэ тбр ирджәнэ. Химическ промышленность делгрүүлгянд кергтэ гару гаргылгянг збвәр багьрулхин тблад, шин пред-приягьс тосклгянг болн тедниг проектировать келгянг эвинь олджд, ерм-ормднь тавлгьнд бйах дуту-дундсиг уга кех кергтэ. Химическ промышленностьд негиг йилгьгч чин-ртэ болджд предприягьс тосхк болн кеджд гаргылгяна эв-аргьд орм олджд авхларн, манад зярмдан техник-экономическ сян батта ул угагьар, хоомагьгар кегднэ. Энүнэ ашд улун ик мбнэгн гаргьднэ, тосхлтин болзгнь болхла улм хооран саягдад бйәнэ.

Тосхлтин униг кимдрулгьяр проектн институтс сулар кдлмшчирин, химическ промышленностьд ним аргь дала болсн бийнь, сулар кдлнэ. Улгурнь, азотн промышленностин проектн институтн эн халхар кесн кдлмш авад хйлатн. Цехмудиг саянар, эвинь олджд бурдгьад, агрегатсан негдуджд багджд икдхад, кдлмш икар кеджд гаргьдгьд оборудованьс орцуулджд, киван, арвин конструи орцуулсн учрар, азотн завод тосхлгяна ун 15 процент ба-уулджд, эвинь 100 сай шаху арслнь болджана.

Тосхлтин болн производствин эв-аргьин орм саянар шууджд авч уулджд кергтэ, наукин болн техникин шин куд-врмуд производствд орцуулгьгьгь, куч-кдлснэ гаргьлтн ик бдгэ цагин технологическ процессмуд болн шин оборудованьс орцуулгьгьгь, производствиг автоматизировать келгьгьгь проектстан хйлаа кергтэ. Шишлнь нег зусн продукц кеджд гаргьлгьгар цехмудан бас айд нег зусн болгьджд кех кергтэ, тигсн цагт типовой проектсиг икар орцуулх аргь, тосхлтин кдлмшиг улм цаарандан индустриализировать кех аргь бгх.

Олт-амтнй некрмуд болн промышленностин кергллт

ханьгьахин тблад, химическ промышленность гаргьлтн тургьдуулгьгь, юмна тюрмуд, искусствени болн синтетическ волокно, пластическ масс болн нань чигн синтетическ материалмуд болн тедниг келд тоотсиг кеджд гаргьлтн хооран саяджд болшго, амтнй джиргьд кергтэ болджана. Эн тюрмуд кудалгьгьгь цуг олт-амтнй кергд болх збвтэ.

Синтетическ материалмуд кеджд гаргьлтн болн тедниг производствд орцуулгь делгрүүлгьяр темдгьдсн программ кудалгьгьгьгь цуг чидларн тургьдуулгьнд партиин болн советск органсин, олт-амтнй эдл-ахун советсин, предприягьсин кдлмшчирин, тосхлтин организацсин, научн-шиндждлгяна болн проектн институтсин цуг оныг тусгах кергтэ.

Государственн эрки ик чинртэ тюрмуд кудалгьгьгь мана орн-нутгн экономикаин делгрлтд ик ишкльи болхмн.

Тюрмуд! Мана чидл двр ирвас бсайд йовна, советск экономик улм-улм бдллад йовна, эн тегад маниг уралан хурдар йовхиг теткнэ, иргчд улм ик дилврмуд бярхиг теткнэ. 1959—1965 джилмудт СССР-н олт-амтнй эдл-ахун делгрлтн кудаджд зур даругьас хйлажд батлжд авхвдн. Эн зураг кудалгьгьгь—орн-нутгиг амн болгьна тоод продукция гаргьлгьгар хамгин ик делгрлтгэ капиталистическ орн-нутгудиг хамгин ахр туудждлч болзгт кудад, давх—мана экономическ гол тюрмуд хагьлгьгьхур бдрджд кургьмн.

Индустриин кучн-чидлар тулг кегьад, техникиг даньгин уралан йовулад, промышленностиг кергтэ хамгарнь агсад, производствин кемдждгь зогсалго бдлдуулджд, олт-амтнй материалн бйадл-джиргьл бдлдуулхин тблад нургьлжд кунд индустриг улм цаарандан делгрулх тюрмуд мана бмн бйахиг бидн медх збвтэвдн. Зуг ганцн механизировать кехин тблад уг ода келгдсн дееран болв нам хярнь производствд кдлджьсн кун лавлад чикднь келхлэ, тер кун йоста гидг командир болдгар, машидг командлад, тууг залдг болдгар производствиг автоматизировать келгьнэ тускар уг келгьдждәнэ. Кдлмшин бдриг улм цаарандан багьруулджд хасх аргь эн бгхмн, дундин болн ах сургьулиг улм цааранднь делгрулх, социалистическ культур болн кууна, уудгьч билг-ердм улм цаарандан цецгьджд бсх аргь, эвтэ сян таал бгхмн.

Кунд промышленностиг улм цааранднь делгрулл уга, техникиг даньгин шинрулл уга, коммунизмур дусад орлгьна тюрмудиг кудлтгьгьгар хагьлжд чадшговдн. Кунд промышленностин делгрлтд оныган сулдхлгьгьгь—экономик бсджд делгрлгьгьнд саалтг боллгьн, потребителск политикд орад, кеджд гаргьсн тоотан эдлчкдг болджд гарлгьн болх билэ. Эврәннь халхас эн ард хоцрлтур авч ирх, аш суулднь тегад дилджд авсн бйаран геегьад чигн оркджд болхмн.

Нургьлжд кунд индустриг делгрүүлгьгьнэ, туунас иштгьгьгьгар олт-амтнй цуг эдл-ахун бдлдуулджд бсдлгьнэ ленинск

политик мана парть кезад чигн зурткджд кудалгь билэ, цааранднь чигн кудад. Тегад тургьгарн бидн олт-амтнй эдлгь эдл-уш кеджд гаргьгьн тблад базмуд чигн делгрулдждәнэвдн. Пластическ масс, синтетическ смола болн трикотаажн эд-тавр, хуви-хуир болн эдл-ахуд эдлгь тоотс — советск кун болгьн ююгьгар соньмснэ, цугтнь кеджд гаргьлгьгар дбрхн долан джиллэс ик кучтэ химическ промышленность кеджд гаргьх ик программ бидн ода темдгьдждәнэвдн.

Эн агьу-ик шин тюрмуд шу-лулгьгар хагьлхин тблад хамг чидларн нбл уга тавх кергтэ. Химическ промышленность делгрүүлгьгьгь мана орн-нутгт дбрхн джилмудт зу гар миллиар арслнь гаргьлгьгь бгчхад советск олт-амтн бахтджд ханх збвнь. Эн Советск Союзин экономическ агьу-ик кучн-чидларн ил уэмджднь гидг эн. Эднлэ зерглудад бидн олт-амтнй наадк эдл-ахугьан бас кеджд кудаджд делгрулхм, цугтнь тегшлад, тургьлжд хурдар бсджд йовх кунд промышленностьсн теткн бйаджд, тедниг кудаджд збвтэвдн.

Америкн Соединени Штатсин кеджд гаргьдгь кемджднд Советск Союз курчкьад, капиталистическ делкьар ард улдйкьад, тер цагт бидн инджд келхвдн: мана социалистическ орн-нутг космосд тюрмуд болджд хурдджд ирв, тегад эн цуг куч-кдлсчириг хамгин бдлдан бйадл-джиргьлгьр теткдждәнэ гиджд келхвдн.

Кезәнэ нег цагт нарт делкьад нойн болджасн капитализм, цугтагьинь хамжд авчак систем болдган кезәнэгьтэ уурла. Сул арвин джилд капиталистическ системэс кесг орн-нутгуд алрлжд гарад, социализмин хаалгьд орцхав. Эн орн-нутгудар шин социалистическ авц-барцс тосхгьдждана, материалн болн ухан-седклин збдр гаргьгьдждана. Цуг нарт делкән кдлмшч класс, цуг прогрессивн кумн-амтн доньдждьх социалистическ куч-кдлсчирин интернациональн кудалгьгьгь улм-улм дбтрад негьд йовна.

Капиталистическ орн-нутгудин амтсин ухаг социалистическ идея улм шулулгьгар авлжд автха гихин эрkd, хойр системин тбвкнун дбрлдэнд капитализмд дорхнь социализм деер болдждахиг кудиднь медулджд узулхин тблад бидн цуг кудалгьгьгь бурдлжд негдудлхмн. Ода цагин капиталистическ делкән тулг-тушгьн— производствнь невчк бддан делгрсн бйадл-джиргьлгьнэ невчк деер Америкн Соединени Штатс болджана. Эн орн-нутгт нойлгч классмуд кдлмшч классин айта тоотинь хулджд авч чадх ик аргь бйәнэ, дундин кдлмшчириг хулджд авад, тегад куч-кдлсчирин баячудин идеологи авд орулад, бйаранд бйрлжд чадх аргьтэ.

Хойр системин дбрлдэнд дилвр бярхин эрkd амн болгьна тоод продукц гаргьлгьгарн Америкн Соединени Штатсиг куджд давх збвтэвдн. Капитализмд дбрлдәнэ эн хаалтгиг бидн баллистическ ракетар биш, атомн болн водородн бомбсар биш, мана

бурдлмдждяр болн хамцлтар, производствин улм бддан кемдждгьгар, цуг куч-кдлсчирин бйадл-джиргьл бдлдуулхиг теткхин эрkd материалн збдр элдждуллгьяр авч чадхвдн, чадх чигн збвтэвдн.

Хамгин икар делгрсн капиталистическ государствин производствин кемджднд курчлгьрн, бидн тургьгарн тулг кеджд зогшговдн. Бидн дакад, делгрлтннь йовудиг улм чаньгьаджд бсджд, олт-амтнй гаргьсн олна збдриг холвджд, олт-амтнй тблад улм ик шурун хурлар уралан йовхвдн.

Минь тер цагт, ода дееран коммунизмэс айчхадг улс, бички курчкдиг айлгьджд аймшгьтэ тууль метар, социалистическ орн-нутгудин тускар хамг зусн худл ухаалджд гаргьлгь тархадг, империализмин сбвнэгьгьдн бийснь кергьрн болв чигн, бйадл-джиргьлгьрн коммунизм гисн ююгьинь узчхьх.

Баячудин идеологиин бмьад бйацхьх, материалн халхарн тюрмуд-зуду болсн учрарн капитализмин бмьад, капиталистичрин классд сбвннь болджд цергьлд улсин бйадлгьгь бидн чикднь медх збвтэвдн. Хйарнд багьгар куртдгь кун зярмдан уурта болдгиг бас маргьхмн биш. Сургь нохас хуцад ирхлэ, тер сургь нохас догр геснь чадхлнь бички гав ноха йовхла, тер гав ноха цугтагьаснь даву чаньгьгар хуцна, цугтагьаснь тургьлжд кууна кдл шурунэ. Монополистар, нохачир болад, тинм нохасиг дасхад сургьдждагьад, кдлмшч классин бмьэс тукрнэ.

Эврәннь харнэгьгу сохрин учрарн капиталистическ делкьад кесгнь социализмд дургод тоолх кергтэ. Ямаран чигн сйах-нар чимджд келдгь келнэ билгьтэ, кеерулджд келдгь кун, брун ямаран сйахн болдгиг, нарн суулгьн ямаран сйахн болдгиг нудтэ кун узхларн ямаран кевтэ ханмдждэ, бахмдждэ болдгиг, сохр куунд келджд бгсн цагт, сохр кун тургь медхд йир зовлнэгьтэ болх. Тигсиднь сохр куунд уурлжд болшго болджана. Политическ сохр улсин туст болхла, нуднйнь гблмгь шулджд авкар седдждьх, кууна нудид хара орулад, тер кун бийнь нарна

толь узад, делкэ узджд бахан ханьгьатха гиджд уулдвр кемдждьх эмч мет уулдвр кех кергтэ.

Эврәннь классан хулдсн, капитализмин хамгин догшн баргуд болдждах—сохр улс капитализмин сбвнэгьгьд чигн йирин бйәнэ. Юмна тюрмуд, тедниг империалистичр кдлмшч классур тукрнэ.

Болв бйадл-джиргьл, бийн-нэгьгарн кех, тер цагт ода тбдрч йовх улс социалистическ стройин деериг нег цагт медчхьх.

Наснь чилад намшрсн цуг юмс ягьджд унна, тер мет капитализм унх гиджд бидн, коммунистичр, келдждәнэвдн. Феодальн стройин орчд капитализм ирсмн, юнэгьад гихлэ, феодализмд дорхнь эн збвәр прогрессивн бйасмн. Ода капитализм буйсджд йовна, терунэ орчд шин, улм прогрессивн, социалистическ общество ирв. Эн общество тургьр делгр-дждәнэ, иргч терунэ болх збвтэ.

Социализмин шин дилврлэ хамдан марксистск-ленинск теорийин сорнцта чидл, коммунизмин идейин чидл улм икар куч йавхмн. Кумн-амтнй хамгин герлтэ болн тодрха хаалгь зяадждах эн алдр ном хамань болв чигн кун курч даджрдгь чидл хольвлгьд, дан оньднл болшго бйадл токтагьдхмн, юнэгьад гихлэ, бмьэснь кун сбруд бсджд чадшгогьгар коммунизмин чидл икдхмн. Китдин улгьурт инджд келгьднэ: „Кемрдждән цуг олт-амтнй децгь саяналдхлэ—догшн салкн кдлх, кемрдждән олт-амтнй кдларн децгь газр девсхлэ—газр чичрх“. Цуг нарт делкән куч-кдлсчирин ухаг-седкл болн уулдвр негдхлэ, терунэ прогрессивн йовудт хаалтгь болсн тоотиг цугтнь хаалгь дееран авч хайх.

Советск олт-амтн, Коммунистическ партин гардврт, алдр Ленинэ герасиг шунджд кудадгьад, бийиннь тблад болв чигн, цуг кумн-амтнй тблад болв чигн коммунизмин делкьгьур хаалгь татхин эрkd кучн-чидларн нбл уга иткьдждгьгар уралан йовад йовна.